П8D

1850

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.Драгоманова

ПРОКОПОВИЧ Богдан Антонович

УДК 378.637

ЗМІСТ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ НАРОДНИМ ХУДОЖНІМ РЕМЕСЛАМ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

13.00.02 – *Теорія та методика трудового навчання*

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова
100310443

БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Київ — 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Терещук Григорій Васильович,
Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри трудового навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Вихрущ Анатолій Володимирович,
Тернопільський експериментальний інститут педагогічної освіти, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки.

кандидат педагогічних наук
Осипов Олександр Вікторович,
Інститут педагогіки АПН України, лабораторія трудової підготовки і політехнічної творчості, науковий співробітник.

Провідна установа: Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки.

Захист відбудеться "12" вересня 2000 року о 14^{30} год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.053.05 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою:
01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01030, м. Київ, вул. Пирогова 9).

Автореферат розісланий "8" серпня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Захарченко Р.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Із проголошенням незалежності України, утвердженням національної свідомості її громадян актуальності набула проблема вивчення матеріальної і духовної культури народу, зокрема народних художніх ремесел у школах. Дослідниками художніх ремесел України описано більше десятка видів своєрідних й оригінальних жанрів народної творчості. Особливе місце серед них займає лозоплетіння і гончарна справа, ткацтво і художня вишивка, художня обробка дерева, металу, скла і шкіри, виготовлення виробів із соломки тощо.

Сучасне народне мистецтво України характеризується значною активізацією творчих процесів, стрімким поступом до переоцінки ціннісних орієнтирів. Підтвердженням цьому можуть бути численні виставки, творчі зустрічі, вернісажі. Народні традиції все більше проявляються в елементах оздоблення одягу, меблів, багатьох предметів побуту, просторово-предметного середовища житлових і службових приміщень, в архітектурі та будівництві.

Проблемам відродження народних художніх ремесел присвячені праці Є.А.Антоновича, Л.В.Баженова, П.О.Білецького, Т.І.Бушиної, О.С.Данченка, Р.В.Захарчук-Чугай, Т.В.Кари-Васильєвої, О.Т.Соломченка, М.С.Станкевича, Є.І.Сявавко, Г.К.Цибульової та багатьох інших.

У працях Є.А.Антоновича, Ю.С.Асєєва, О.І.Добриводи, М.Р.Селівачова, О.Р.Тищенка проаналізовано еволюцію народного мистецтва в Україні, показано закономірності його відродження у сучасних умовах, досліджено естетичні принципи і особливості роботи народних майстрів, приділено увагу традиційності й наступності, утилітарності та декоративності у їх виробах. Ронделі Л.Д. у своїй фундаментальній праці аналізує співвідношення утилітарності та декоративності, розкриває значення композиційного аналізу форми декоративно-ужиткових виробів. Теоретичним проблемам розвитку народного мистецтва в Україні присвячена праця Бутника-Сіверського Б.С., у якій розкрито традиції, показано конкретні форми його розвитку в сучасних умовах, визначено шляхи збагачення народних традицій у виробах декоративно-ужиткового мистецтва.

За останні роки в Україні докладено значних зусиль для розширення та вдосконалення форм і методів роботи шкіл і позашкільних установ з пропаганди і відродження народного мистецтва в процесі уроків трудового навчання, у позаурочний час. Значно зросла чисельність шкільних і позашкільних гуртків з різних видів народних художніх ремесел, розширилась їх географія.

З`явилась і значна кількість навчально-методичних видань з проблеми залучення школярів до народних ремесел та навчання технікам їх виконання

(Є.А.Антонович, В.О.Барадулін, О.О.Бескодарєв, І.В.Білевич, С.М.Бонковська, А.Ф.Будзан, М.М.Гладков, І.О.Головня, М.Д.Драган, А.В.Іваночко, І.Є.Каньковський, О.Є.Ковальов, С.В.Кондратьєва, С.П.Павх, В.Г.Парахін, Г.О.Придатко, В.І.Проців, В.В.Рисцов, Т.А.Романець, М.Ю.Рущак, С.П.Свид, О.Г.Соломченко, А.І.Терещук, І.Я.Терещук, Б.М.Тимків).

Проблеми відродження народних ремесел стали предметом науково-педагогічних досліджень, про що свідчать захищені останнім часом кандидатські дисертації Ю.В.Коломійця, Р.Г.Ломоносова, Л.П.Манакова, В.Д.Мусієнка, Л.В.Оршанського, С.П.Павх, В.О.Радкевич, Т.А.Сиротенко, С.О.Чебоненка та інших. Слід зазначити, що згаданими вченими навчання школярів технікам народних ремесел розглядається не як самоціль, а як засіб формування національної самосвідомості, національного виховання, прилучення молоді до національної культури, до культурно-мистецьких надбань власного народу. Вплив народного мистецтва на розвиток свідомості особистості був предметом уваги в роботах О.С.Данченка, Р.О.Захарченка, І.А.Зязюна, П.В.Лосюка, М.П.Тименка, Д.О.Тхоржевського та інших.

Однак малодослідженою залишається проблема підготовки вчителів, які повинні навчати учнів народним ремеслам з урахуванням сучасних вимог. Ця обставина й зумовила вибір ***теми*** дисертації "Зміст і методика навчання народним художнім ремеслам майбутніх учителів трудового навчання".

Зв`язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дана тема є складовою комплексної теми "Дидактичні основи розвитку навчально-пізнавальної активності школярів і студентів педагогічних вузів", яка входить до тематичного плану науково-дослідних робіт, погоджених у Міністерстві освіти України (№ державної реєстрації 0199U002521).

Відповідно до визначеної теми ***об'єктом*** даного дослідження є процес підготовки вчителя трудового навчання, а ***предметом*** – зміст, форми і методи навчання народним художнім ремеслам майбутнього вчителя трудового навчання в умовах педагогічного коледжу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст і методику навчання народним художнім ремеслам майбутнього вчителя трудового навчання в умовах педагогічного коледжу.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що навчання народним художнім ремеслам майбутнього вчителя праці буде ефективним, якщо: результати навчання студентів розглядатимуться як педагогічна передумова розвитку творчих та інтелектуальних здібностей школярів, прилучення їх до культурно-мистецьких надбань рідного народу; зміст навчання студентів відповідатиме сучасним уявленням про народні ремесла, редуційованим до умов формування національно свідомої особистості; у навчально-виховному процесі застосовуватиметься методичний комплекс, спрямований на

поглиблення інтересу студентів до народних ремесел, розвитку в них творчої активності.

Відповідно до мети і гіпотези були поставлені такі ***завдання дослідження***:

1) визначити соціально-педагогічні передумови застосування художніх народних ремесел як засобу виховання молодого покоління України у національній системі освіти;

2) здійснити всебічний аналіз впливу занять народними художніми ремеслами на розвиток творчих здібностей і інтелектуальний розвиток школярів та розкрити роль у цьому вчителя трудового навчання;

3) теоретично обгрунтувати зміст навчання народним художнім ремеслам та визначити педагогічні умови формування творчої активності студентів у процесі занять народними художніми ремеслами в педагогічному коледжі;

4) розробити та експериментально перевірити комплекс навчально-методичного забезпечення занять з різних видів народних художніх ремесел (художня обробка деревини, лозоплетіння, гончарство).

Теоретичну основу дослідження становлять відомі теорії: пізнання; діяльнісного підходу; розвиваючого навчання і активізації пізнавальної діяльності; оптимізації педагогічного процесу, а також теоретичні засади національного виховання (Р.О.Захарченко, М.Г.Стельмахович, Б.М.Ступарик, Є.І.Сявавко, Д.О.Тхоржевський). У процесі дослідження нами враховувались фундаментальні положення і прикладні розробки відомих у галузі трудового і професійного навчання вчених-педагогів (П.Р.Атутов, Ю.К.Васильєв, А.В.Вихрущ, Й.М.Гушулей, А.І.Дьомін, М.А.Жидєлєв, К.Н.Катханов, В.І.Качнєв, І.Д.Клочков, В.В.Кузьменко, Г.Є.Левченко, А.С.Линда, В.М.Мадзігон, О.М.Новіков, В.О.Поляков, В.К.Сидоренко, Г.В.Терещук, М.П.Тименко, Д.О.Тхоржевський, В.І.Хорунжий), а також досвід вітчизняних методистів з народних ремесел і декоративно-ужиткового мистецтва.

Для вирішення поставлених завдань дослідження застосовувався комплекс таких ***методів***: аналіз психолого-педагогічної літератури, навчальних програм, підручників, посібників; вивчення й узагальнення досвіду організації підготовки вчителів трудового навчання у вищих закладах педагогічної освіти України; ретроспективний аналіз власного багаторічного досвіду роботи викладачем фахових дисциплін у Кременецькому педагогічному коледжі; педагогічне спостереження; усне та письмове опитування студентів і викладачів; діагностичні контрольні роботи; метод експертних оцінок; бесіда-інтерв'ю; педагогічний експеримент.

База дослідження. Основна дослідно-експериментальна робота виконувалась у Кременецькому педагогічному коледжі. Всього до

експериментальної роботи було залучено 7 викладачів та понад 300 студентів цього навчального закладу. Апробація навчально-програмних та нормативних матеріалів здійснювалась у Бродівському (Львівська обл.), Корсунь-Шевченківському (Черкаська обл.) та Красноармійському (Донецька обл.) педагогічних училищах.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше визначено теоретичні підходи до відбору змісту навчання майбутніх учителів трудового навчання народним художнім ремеслам в умовах педагогічного коледжу. Обгрунтована доцільність систематизації змісту навчального матеріалу на основі комбінованої системи, яка поєднує конструкторсько-технологічну і предметно-операційну системи трудового навчання. Визначено педагогічні умови реалізації цього змісту, а також розвитку творчої активності студентів педколеджу на заняттях з народних художніх ремесел (взаємозв`язок формування конструктивно-художніх і технологічних умінь і навичок; створення тимчасових творчих груп для розробки художніх конструкцій виробів; врахування особливостей виконавчої техніки окремих видів ремесел і ін.).

Теоретичне значення дослідження визначається встановленими соціально-педагогічними та організаційно-методичними передумовами застосування художніх ремесел як засобу національного виховання, теоретичним обгрунтуванням змісту народних художніх ремесел та педагогічних умов його реалізації у педагогічних коледжах.

Практичне значення дослідження полягає у розробці навчальних програм та навчально-методичного комплексу для підготовки студентів педагогічного коледжу з народних художніх ремесел. Теоретично обгрунтовані й експериментально перевірені результати дослідження використані як науково-методична основа для вдосконалення методики навчання майбутніх вчителів трудового навчання народним художнім ремеслам.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічною обгрунтованістю його вихідних позицій; застосуванням комплексу різноманітних взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням дослідження; тривалою дослідно-експериментальною перевіркою теоретичних ідей; об'єктивністю оцінювання та якісним аналізом результатів експерименту; репрезентативною вибіркою учасників педагогічного експерименту.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом публікації праць, доповідей і виступів перед науково-педагогічною громадськістю. Основні положення і результати дисертаційного дослідження доповідались і пройшли обговорення на засіданнях кафедр основ педагогічної майстерності, трудового навчання Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1994-1999 р.р.), на щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського

державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка (1996, 1998, 1999 р.р.). Найважливіші теоретичні положення і висновки дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Виховання національної самосвідомості у школярів" (Київ, 1996 р.), на міжвузівській науково-практичній конференції "Національна школа України: закономірності становлення і розвитку" (Тернопіль, 1996 р.), на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції "Українська система виховання: пошуки, проблеми" (Івано-Франківськ, 1998 р.), на Всеукраїнській конференції "Трудова підготовка учнівської молоді: стан та перспективи" (Тернопіль, 1999 р.).

Впровадження результатів дослідження. Результати дослідження покладено в основу розробленого базового навчального плану підготовки вчителів трудового навчання у педагогічному коледжі та авторських навчальних програм, затверджених Міністерством освіти України. Навчально-програмні документи, методичні розробки та інструктивно-методичні матеріали, створені за результатами дослідження, знайшли практичне застосування в педагогічних коледжах, педагогічних інститутах та позашкільних установах України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (177 найменувань), 5 додатків. Повний обсяг дисертації – 188 сторінок. Дослідження містить 11 таблиць, 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У ***вступі*** обгрунтовується актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, визначається об'єкт, предмет, мета і завдання, гіпотеза та методи дослідження, розкривається його наукова новизна та практичне значення, характеризується вірогідність, апробація і впровадження результатів роботи.

У ***першому розділі*** дисертації "Навчання народним художнім ремеслам майбутнього вчителя трудового навчання як функціонально-цільова передумова національного виховання школярів" на основі всебічного аналізу філософської та мистецтвознавчої літератури показано, що життя кожного народу в різних проявах відображається в його мистецтві. Як розкрито в дослідженні, своєрідність народного мистецтва визначається соціально-економічними умовами праці та побуту, національними традиціями, а також особливостями природних умов, у яких живе той чи інший народ.

Ручна художня праця, що була започаткована в домашніх ремеслах, є складовою духовної спадщини народу, оскільки стала джерелом прикладного мистецтва і основою народної педагогіки. Навчання народним ремеслам виховувало позитивне ставлення до праці та формувало моральні якості

особистості, зокрема працелюбність, повагу до людей праці, відповідальне ставлення до неї, естетичні смаки, що вважалося не менш цінним, ніж формування професійних умінь.

На конкретних прикладах в дослідженні показано, що розвиток народних ремесел та народних художніх промислів в Україні має глибокі історичні витоки та національні традиції. Важливий вклад у прилучення молодого покоління до національних традицій рідного народу, до культурної спадщини покликана внести загальноосвітня школа. Організація занять різними видами народних художніх ремесел в загальноосвітній школі, на жаль, довгі роки мала досить обмежене застосування.

Важливе місце у формуванні позитивного ставлення учнівської молоді до народного мистецтва належить учителю трудового навчання – адже саме в процесі трудового навчання виникає безпосередня можливість навчати дітей виготовляти посильні для них ужиткові вироби та оздоблювати їх у стилі українських народних мотивів та традицій.

Пробно-пошукові дослідження, проведені упродовж тривалого часу в Кременецькому педагогічному коледжі засвідчили, що залучення студентів до декоративно-прикладного мистецтва, оволодіння майстерністю в декоративній творчості впливає як на їхнє естетичне виховання, так і на професійну майстерність, формує в них потребу творчої діяльності. Задоволення цієї потреби вимагає від студента цілеспрямованості, наполегливості, завзятості. Засвоєння лише технічних прийомів веде суто до ремісництва. Надто тривала робота на "тренувальних дощечках", внаслідок якої з'являється непотрібний виріб, а також недооцінка важливості вивчення теоретичних основ декоративно-прикладного мистецтва призводять до невдоволеності студентів своєю діяльністю. На заняттях з декоративно-прикладного мистецтва повинна панувати творча атмосфера. Підтримка творчої атмосфери вимагає від студентів певних інтелектуальних та емоційних зусиль. У той же час вона несе насолоду. На наш погляд (і це підтверджено експериментально), доцільно якомога раніше переходити від підготовчої роботи до творчої.

Успішність оволодіння студентами техніками художньої обробки матеріалів значною мірою залежить від дидактично виваженої послідовності навчання. В дисертації це показано на прикладі художнього різьблення по деревині.

Важливими умовами підвищення ефективності занять студентів декоративно-прикладним мистецтвом є:

- індивідуалізація цілеспрямованих впливів на студентів залежно від особливостей їхнього характеру і поведінки;
- тісний взаємозв'язок занять з декоративно-прикладного мистецтва з вихованням;
- розвиток зорової пам'яті;

підведення до самостійного розв'язання завдань декоративної творчості.

В дисертації зроблено спробу заперечити поширене переконання в суспільстві про недоцільність залучення студентів до ручної праці в добу науково-технічного прогресу. Ми прагнули довести, що таке твердження при всій його зовнішній переконливості не може бути визнане справедливим. По-перше, народне мистецтво базувалося і базуватиметься на ручній праці, а отже, на індивідуальній творчій діяльності. Отож підготовка майстрів народних ремесел з усією своєрідністю цього типу виробництва буде завжди актуальною. По-друге, практична трудова діяльність студентів – виготовлення художніх виробів – забезпечує їх спеціальну підготовку відповідно до вимог нашого суспільства.

У ***другому розділі*** дисертації "Процес організації та здійснення навчання народним художнім ремеслам майбутнього вчителя трудового навчання" показано, що тісна взаємодія декоративно-прикладного мистецтва і трудового навчання сприяє не тільки оволодінню певними трудовими уміннями та навичками репродуктивного характеру, які відображають зовнішню сторону навчального процесу, а й певною мірою самовираженню особистості студента шляхом створення власних композиційних сюжетів, використання своєрідного художнього оформлення при виготовленні конкретних виробів.

Розкрита у другому розділі експериментальна частина дисертаційного дослідження передбачала з'ясування педагогічної ефективності розроблених засобів для організації навчання народним художнім ремеслам майбутнього вчителя праці та успішність засвоєння студентами відповідного навчального матеріалу. Чільне місце у дослідно-експериментальній роботі відведено фіксації змін у підготовленості студентів до роботи в школі, у рості їх педагогічної майстерності, а також аналізу впливу на це різноманітних факторів навчально-виховного процесу в педагогічному коледжі.

Дослідно-експериментальна робота передбачала вирішення таких чотирьох завдань: 1) визначення початкового (в тому числі на початку окремих етапів дослідження), вихідного рівня підготовки студентів з народних ремесел – констатуючі зрізи; 2) з'ясування основних причин труднощів, недоліків чи невикористаних можливостей у цій підготовці, способів її вдосконалення – процесуальна діагностика; 3) експериментальна перевірка змісту навчання народним художнім ремеслам та окремих дидактичних розробок, цілісного навчально-методичного комплексу, спрямованих на розвиток творчої самостійності студентів – формуючий експеримент; 4) оцінка теоретично обгрунтованих й експериментально перевірених шляхів і способів покращання підготовки з народних ремесел – контрольні зрізи.

Для отримання об'єктивних даних рівень підготовки студентів педколеджу з народних ремесел визначався поетапно з різних відносно незалежних джерел інформації і різними методами. По-перше, вивчалась самооцінка студентами елементів цієї підготовки за допомогою анонімного анкетування. По-друге, проводилась письмова перевірка знань та умінь. По-третє, враховувалась експертна оцінка підготовки студентів, яка здійснювалася шляхом опитування викладачів-методистів педколеджу та вчителів-методистів шкіл.

Отримані дані дали підстави зробити такі висновки: по-перше, існує завищена загальна самооцінка випускниками рівня підготовки з народних ремесел, про яку свідчить відповідна самооцінка успішності та відсутність негативних самооцінок; по-друге, рівень підготовки з гончарної справи нижчий порівняно з іншими видами ремесел; по-третє, рівень технічних знань студентів про обладнання, інструменти, матеріали нижчий порівняно з іншими аспектами змісту.

Аналіз контрольних робіт засвідчив, що найвищий рівень підготовки студенти мають із художньої обробки дерева. Причому, студенти найкраще володіють практичним компонентом, дещо слабше – технічними знаннями і ще слабше – світоглядними знаннями про цей вид ремесел. Добре розуміння практичних дій студенти мають також і з лозоплетіння, найслабше – з гончарної справи.

Виявлено значні розходження в оцінках підготовки студентів із народних ремесел викладачами коледжу й учителями-методистами тих шкіл, де студенти проходять педагогічну практику. Майже всі компоненти цієї підготовки оцінені вчителями значно нижче, ніж викладачами. Особливо велика різниця в оцінках виявилась щодо технічних знань студентів про гончарну справу та практичний компонент підготовки з художньої обробки дерева.

Недоліки і труднощі, визнані студентами основними при вивченні народних ремесел, систематизовані нами у три групи: перша стосується невдалого підбору викладачами змісту навчання, друга – методичної сторони занять, третя – навичок самостійної роботи студентів.

Анкетування показало, що найсуттєвіший вплив на порівняно невисокий рівень світоглядних знань майбутніх учителів має недосконаліть змісту їх підготовки, яка обумовлена, зокрема, недостатнім обсягом навчального матеріалу історично-етнографічного, міфологічного характеру. На цей недолік студенти вказали 58 раз за трьома видами ремесел. Другий вагомий недолік теж пов'язаний із змістом навчання, але він стосується формування трудових практичних навичок. Причина цього недоліку – невдалий підбір об'єктів праці, що студенти визначили 57 раз.

Серед основних причин, які несприятливо впливають на вивчення народних ремесел, студенти назвали: недостатнє володіння навичками самостійної роботи з науково-технічною літературою (49), мала кількість тренувальних вправ (48), слабкі навички з художнього конструювання виробів (38), мала частка творчої роботи на заняттях (36).

За цифровими даними результатів опитування 51-го студента нами зроблено ще один висновок, який має принципове діагностичне значення для проведення формуючого експерименту, — найбільше труднощів студенти відчувають при вивченні гончарної справи (частота їх становить у сумі 167), менше — лозоплетіння (124), ще менше — художньої обробки дерева (106). Отже, маємо діагностичну інформацію, з якої випливає, що пріоритетними у покращанні підготовки студентів мають бути перш за все гончарна справа, а потім лозоплетіння. Більше того, встановлені недоліки і причини труднощів навчання вказують на конкретні шляхи і способи вдосконалення цієї підготовки диференційовано щодо кожного виду ремесел.

Нерівноцінним для всіх видів ремесел є такий фактор удосконалення підготовки, як розв'язання творчих завдань. На їх недостатню кількість звернуло увагу: для лозоплетіння – 17 із 51 (33,3%) опитаних, художньої обробки дерева – 25,5%, гончарної справи – 11,8%.

Великого значення надавалось вивченню побажань і пропозицій студентів щодо вдосконалення навчального процесу. Так, 13 студентів із 51 (25,5%) пропонують покращити індивідуальну роботу з кожним студентом, диференціювати практичні завдання. На другому місці виявилась пропозиція впроваджувати новітні методи навчання (13,7%), на третьому – вдаліше підбирати об'єкти праці для практичних робіт (9,8%), на четвертому – два побажання: більше уваги звертати на демонстрування прийомів роботи і більше використовувати наочності.

Діагностичне дослідження показало, що вагомим фактором досягнення високих результатів при вивченні народних ремесел у коледжі були гуртові заняття. 11 студентів із 51-го займались у таких гуртках, із них 9 – у школі, 2 – на станціях юних техніків. Саме завдяки тому, що багато студентів відвідувало гуртки з художньої обробки деревини, рівень їх підготовки з цього виду народних ремесел у педагогічному коледжі виявився найвищим.

Наступний етап дослідження — формуючий експеримент. В дисертації обґрунтовано необхідність враховувати індивідуальні можливості студентів при плануванні навчального процесу з практикумів. У зв'язку з цим визначалися підходи до організації та здійснення індивідуалізації навчання в процесі вивчення студентами практикумів з художньої обробки матеріалів.

Формуючий експеримент показав, що, плануючи зміст занять, насамперед необхідно керуватись діючою програмою. Однак, враховуючи перспективність народних ремесел, можна вважати, що є всі підстави для

студентів, які мають більш високий рівень підготовки, за їх бажанням, дещо розширити та поглибити програму цього курсу.

Спираючись на висновки наших експериментів і набутий досвід, ми дійшли висновку, що теоретичні заняття доцільно проводити таким чином:

1. Якщо студент має перший (низький) рівень теоретичної підготовки, він навчається за традиційною схемою. Тобто слухає на заняттях пояснення викладачем програмного матеріалу і закріплює його самостійною роботою з навчальною літературою.

2. Якщо студент має другий (середній) рівень теоретичної підготовки, він, крім прослуховування на заняттях пояснень викладачем програмного матеріалу, з кожної теми самостійно розв'язує декілька технічних задач творчого характеру і звітує перед викладачем. Цілком зрозуміло, що йому для цього доведеться додатково витратити певний час на пошук відповідей на запитання, які поставлено у порівняно складних технічних задачах.

3. Якщо студент має третій (високий) рівень теоретичної підготовки, він, крім виконання програми другого рівня складності, виконує самостійно творчу роботу, пов'язану з розробкою конструкції та технології виготовлення того чи іншого технічного об'єкту (інструмента, пристрою тощо). Слід відзначити, що розробку конструкції та технологій виготовлення художніх виробів студент виконує у позааудиторний час. Під час занять викладач проводить з цими студентами індивідуальні консультації і приймає у них завдання.

У процесі формуючого експерименту встановлено, що однією з важливих умов забезпечення високої якості практичної підготовки студентів з народних ремесел є науково обгрунтоване комплексне навчально-методичне забезпечення, спрямоване на вдосконалення змісту, методів та форм організації навчання, впровадження методики спільної творчої діяльності педагогів та студентів. Для експериментальної перевірки було розроблено навчально-методичний комплекс з урахуванням специфіки педагогічного коледжу.

Виходячи з сукупності факторів (соціально-економічних, педагогічних, психологічних, дидактичних, профілю підготовки та ін.) в процесі дослідження створено комплекс навчально-програмних та нормативних документів для всебічного забезпечення практичного навчання студентів народним художнім ремеслам.

Для дослідно-експериментальної роботи в педагогічному коледжі було обрано три види художньої обробки матеріалів: художню обробку деревини, лозоплетіння та обробку глини. Для кожного практикуму з обраних видів художньої обробки матеріалів нами були розроблені програми, що здобули позитивну експертну оцінку та згодом були затверджені Міністерством освіти України. Це дало змогу здійснити педагогічний експеримент по

підготовці студентів з народних ремесел на основі використання створеного навчально-методичного комплексу.

При розробці експериментальних навчальних програм ми виходили з того, що практикуми з художньої обробки матеріалів не виходять за межі вимог до навчальних предметів вищого закладу освіти. Їх специфічна особливість – практичне спрямування та своєрідність змістового наповнення, характерного для будь-якого іншого практикуму з обробки матеріалів. Тому на них мають поширюватись всі вимоги до навчальних програм вищих закладів освіти.

Дослідно-експериментальна перевірка доступності програм полягала в тому, що вивчення кожної основної теми супроводжувалось оцінкою теоретичних знань і практичних умінь студентів. Для цього після вивчення теми проводилась контрольна робота, за результатами якої оцінювався комплекс практичних умінь студентів. Для кількісної оцінки результатів засвоєння студентами змісту навчальних програм застосовувався компонентний аналіз сформованих у студентів понять, умінь і навичок за результатами виконання контрольних робіт. Одержані в процесі дослідно-експериментальної роботи дані показали, що рівень засвоєння навчального матеріалу студентами знаходиться у межах 77-92%. Виходячи із загальноприйнятих критеріїв це дає підстави вважати, що результати контрольних робіт довели безсумнівну доступність змісту навчальних програм для засвоєння студентами.

Узагальнені дані основного формуючого експерименту показані у таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняльні дані про рівень підготовки студентів із різних видів народних ремесел (узагальнені дані формуючого експерименту)

№ п/п	Параметри оцінювання	Середній бал оцінок за видами ремесел					
		Художня обробка дерева		Лозоплетіння		Гончарна справа	
		Контр. група	Експ. група	Контр. група	Експ. група	Контр. група	Експ. група
1	Світоглядні знання	4,0	4,5	3,8	4,3	3,9	4,2
2	Техніко-технологічні знання	4,2	4,5	4,2	4,4	4,0	4,5
3	Практичні уміння і навички	4,3	4,7	4,0	4,3	3,8	4,2

У таблиці 1 відображені, а на рисунку 1 наочно проілюстровані результати основного формуючого експерименту, який охоплював перевірку сумарної ефективності різних варіантів навчальних програм, навчально-методичного комплексу та визначених нами педагогічних умов їх застосування у педколеджі. Ці цифрові дані отримані в ході підсумкового контрольного експерименту,

проведеного у експериментальних і контрольних групах студентів. Він засвідчує про значну ефективність запропонованих у дослідженні теоретичних підходів і методичних розробок для навчання майбутніх учителів трудового навчання народним художнім ремеслам.

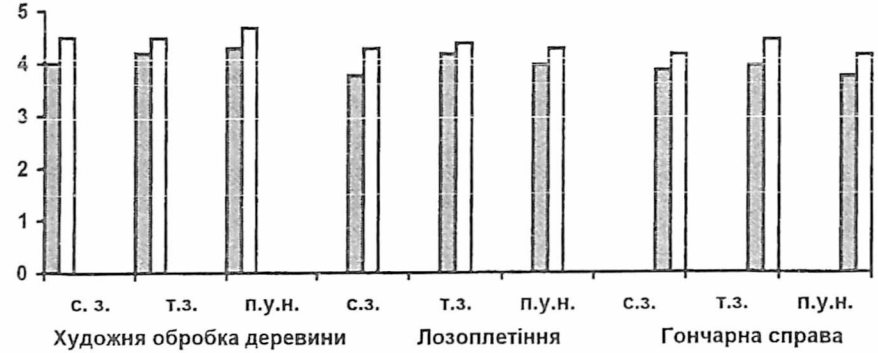

Умовні позначення:

с.з. — світоглядні знання
т.з. — техніко-технологічні знання
п.у.н. — практичні уміння навички
— контрольна група
— експериментальна група

Рис.1. Узагальнені результати основного формуючого експерименту.

За результатами проведеного дослідження в дисертації зроблено такі ***загальні висновки***:

1. Залучення студентів педагогічного коледжу до декоративно-прикладного мистецтва, оволодіння майстерністю в декоративній творчості впливає як на результати національного та естетичного виховання, так і на професійну майстерність, формує у них потребу творчої діяльності. Спрямованість навчання студентів на засвоєння лише технічних прийомів та трудових операцій призводить до ремісництва, обмежує можливості інтелектуально-технічної підготовки та виховний потенціал занять з практикуму з художніх народних ремесел.

2. Діагностичне обстеження показало, що суттєво значимі труднощі у навчанні народним художнім ремеслам обумовлені недосконалістю його змісту та методики щодо окремих видів ремесел: гончарної справи, лозоплетіння, художньої обробки деревини.

3. Результати формуючого педагогічного експерименту засвідчують про те, що при організації навчального процесу у педколеджах з врахуванням особливостей змісту народних художніх ремесел найефективнішою є

комбінована система навчання, яка поєднує у собі дві системи: конструкторсько-технологічну (формуються творчі, інтелектуальні, художні уміння і навички) і предметно-операційну (розвиваються трудові практичні уміння і навички) системи.

4. Дослідно-експериментальна робота показала, що великий вплив на розвиток активності і формування творчої особистості має результативність та характер роботи студентів. З цією метою навчально-методичний комплекс реалізації змісту навчання народним художнім ремеслам має бути спрямований на організацію індивідуального підходу та активізацію самоконтролю майбутніх учителів трудового навчання.

5. Застосування теоретично обґрунтованих змісту і методики навчання народнім художнім ремеслам майбутніх учителів трудового навчання передбачає дотримання ряду педагогічних умов:

- взаємозв'язок процесу формування конструктивно-художніх і техніко-технологічних умінь і навичок;
- поєднання групових (ланкових) та індивідуальних форм організації навчання, створення тимчасових творчих груп для розробки художніх конструкцій виробів;
- врахування особливостей виконавчої техніки, характерних для окремих видів народних художніх ремесел;
- реалізація диференційованого підходу в залежності від вихідного рівня підготовленості студентів до вивчення народних художніх ремесел та особливостей виконавчої техніки;
- формування інтересу студентів до конкретного виду декоративно-прикладного мистецтва в залежності від їх індивідуальних можливостей та регіональних традицій.

Матеріали проведеного дослідження не вичерпують усіх питань, що стосуються вивчення даної проблеми. Перспективними, на наш погляд, є науково-педагогічні дослідження, присвячені вивченню: оптимальних форм поєднання індивідуальної та групової форм роботи студентів; наступності ступеневої підготовки майбутніх учителів трудового навчання з народних художніх промислів тощо.

Основні результати дослідження висвітлено в таких ***публікаціях***:

1. Прокопович Б.А. Про систему практичної підготовки студентів педколеджів з художньої обробки матеріалів// Наукові записки Тернопільського державного педуніверситету. Серія: педагогіка і психологія. — Тернопіль. — 1997. — № 1(3). — С.64-65.

2. Прокопович Б.А. Педагогічна діагностика у підготовці студентів педколеджу з народних промислів// Наукові записки Тернопільського державного педуніверситету. Серія: педагогіка і психологія. — Тернопіль. — 1998. — № 4(3). — С.11-18.

3. Прокопович Б.А. З досвіду залучення студентів педагогічного коледжу до національної культури засобами декоративно-прикладного мистецтва// Наукові записки Тернопільського державного педуніверситету. Серія: педагогіка. — Тернопіль. — 1999. — № 1. — С.172-175.

4. Прокопович Б.А. До питання про нестандартні практичні заняття зі спеціальних методик як ефективний засіб підготовки майбутнього вчителя праці// Трудова підготовка в закладах освіти. — 1999. — № 2. — С.16-17.

5. Прокопович Б.А. Проблеми підготовки майбутніх учителів трудового навчання до ознайомлення учнів з художніми народними ремеслами// Трудова підготовка в закладах освіти. — 1999. — № 4. — С.27-30.

6. Прокопович Б.А. Програми педагогічних училищ. Основи теорії і методики трудового навчання. Профорієнтація. Для спеціальності 0302. "Викладання праці". — Київ: РУМК. — 1990. — 11 с.

7. Прокопович Б.А. Методичні рекомендації до проведення нестандартних практичних занять з методики трудового навчання для педагогічних училищ спеціальності 0302 "Викладання праці". — Київ: ІСДО. — 1993. — 15 с.

8. Прокопович Б.А. Виховання національної самосвідомості у процесі викладання художніх народних промислів (на матеріалах Кременецького педагогічного коледжу ім.Т.Г.Шевченка) // Виховання національної самосвідомості у школярів: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 8 жовтня 1996. — Київ: Україна-Віта. — 1996. — С.131-132.

9. Прокопович Б.А. До питання про систему практичної підготовки з художньої обробки матеріалів // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Проблеми підготовки вчителів трудового навчання в умовах відродження національної школи України", 18 травня 1995. — Кременець. — С.31-32

10. Прокопович Б.А. Проблеми підготовки майбутніх вчителів трудового навчання до ознайомлення учнів з художніми народним промислами// Педагогічна наука — сучасній школі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 травня 1999. — Кременець. — С.146-149.

11. Прокопович Б.А. Особливості вивчення народних художніх промислів у педагогічних коледжах// Трудова підготовка учнівської молоді: стан та перспективи: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 21-22 жовтня 1999. — Тернопіль. — С. 41-42.

АНОТАЦІЯ

Прокопович Б.А. Зміст і методика навчання народним художнім ремеслам майбутніх учителів трудового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – Теорія та методика трудового навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2000.

У дисертації теоретично обгрунтовано та визначено педагогічні засоби навчання майбутніх вчителів трудового навчання народним художнім ремеслам в умовах педагогічного коледжу. Визначено умови формування творчої активності студентів у процесі занять народними художніми ремеслами.

Експериментально перевірено навчально-методичний комплекс навчання народним художнім ремеслам та визначено організаційно-педагогічні умови його застосування в педагогічному коледжі.

Ключові слова: національне виховання, народні художні ремесла, творча активність, творчі уміння, самоконтроль, навчально-методичний комплекс.

АННОТАЦИЯ

Прокопович Б.А. Содержание и методика обучения народным художественным ремеслам будущих учителей трудового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика трудового обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2000.

В диссертации определены социально-педагогические предпосылки применения народных художественных ремесел как средства национального воспитания молодого поколения Украины. Всесторонне проанализировано влияние занятий художественными ремеслами на развитие творческих способностей личности и показана роль в этом учителя трудового обучения.

Приобщение студентов педагогического колледжа к декоративно-прикладному искусству положительно влияет на результативность национального и эстетического воспитания, способствует повышению профессионального мастерства, развитию потребности в творческой деятельности студентов педагогического колледжа. Направленность обучения на усвоение только технических приемов и трудовых операций приводит к ремесленничеству, ограничивает возможности интеллектуально-технической подготовки и воспитательного потенциала занятий практикума по художественным народным ремеслам.

Диагностическое обследование показало, что существенные пробелы в подготовке студентов по народным художественным ремеслам обусловлены несовершенством содержания учебных программ и методики обучения отдельным видам ремесел, в частности, гончарного дела, лозоплетения, художественной обработки древесины.

В диссертации теоретически обоснованы и определены педагогические средства обучения будущих учителей трудового обучения народным художественным ремеслам в условиях педагогического колледжа.

Определены условия формирования творческой активности студентов в процессе занятий народными художественными ремеслами.

Результаты формирующего педагогического эксперимента свидетельствуют о том, что при организации учебного процесса в педколледжах с учетом особенностей содержания народных художественных ремесел наиболее эффективна комбинированная система обучения, сочетающая в себе две системы: конструкторско-технологическую (формируются творческие, интеллектуальные, художественные умения и навыки) и предметно-операционную (развиваются трудовые практические умения и навыки).

Большое влияние на развитие творческой личности студентов оказывает результативность (качество, художественное оформление, производительность труда) и характер их работы. В этой связи разработанный и предложенный в диссертации учебно-методический комплекс для обучения народным художественным ремеслам направлен на обеспечение реализации индивидуального подхода и активизацию самоконтроля будущих учителей трудового обучения.

Учебно-методический комплекс обучения народным художественным ремеслам проверено в процессе педагогического эксперимента, определены организационно-педагогические условия его применения в условиях педагогического колледжа.

Применение теоретически обоснованных содержания и методики обучения народным художественным ремеслам будущих учителей трудового обучения предусматривает соблюдение целого ряда педагогических условий, а именно: взаимосвязь процесса формирования конструктивно-художественных и технико-технологических умений и навыков;

сочетание групповой и индивидуальной форм организации обучения, создание временных творческих групп студентов для разработки художественных конструкций изделий;

учет особенностей исполнительской техники, характерных для отдельных видов народных художественных ремесел;

реализация дифференцированного подхода в зависимости от начального уровня и динамики подготовленности студентов к изучению народных художественных ремесел;

приоритетное развитие интереса студентов к конкретному виду декоративно-прикладного искусства в зависимости от их индивидуальных способностей, возможностей и с учетом региональных, местных традиций.

Теоретически обоснованные и экспериментально проверенные результаты исследования использованы как научно-методическая основа для усовершенствования методики обучения будущих учителей трудового обучения народным художественным ремеслам. Исследование подтвердило,

что основная ценность занятий народными художественными ремеслами состоит в его влиянии на мышление субъекта учебного процесса, на его коммуникативные качества как средства духовного и делового общения, на творческие, художественные способности как средства самореализации личности. На этой основе всесторонне совершенствуются духовная и практическая стороны профессиональной подготовки будущего учителя.

Ключевые слова: национальное воспитание, народные художественные ремесла, творческая активность, творческое умение, самоконтроль, учебно-методический комплекс.

SUMMARY

Prokopovych B. A. Content and methods of teching future specialists of labour training to art crafts manuscript.

Scientific work for attaining the degree of candidate of sciences on speciality 13.00.02- Theory and methods of labour traing. — National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. — Kyiv, 2000.

The scientific paper deals with pedagogical means of traing future teachers in art crafts in conditions of pedagogical college. It afters conditions of formation creative activity of students in the process of teaching art crafts.

Teaching-methodological complex of training art crafts is tested and its organising pedagogical conditions of its use in the pedagogical college are worked out.

The key words: national upbringing, folk artcrafts, creative activity, creative skills, self-control, teaching-methodological complex.